

Weeshuisstraat te Coevorden

Een archeologische begeleiding

M. Hanemaaijer

Met bijdragen van S. Ostkamp en C. Nooijen

Colofon

ADC Rapport 3385

Weeshuisstraat te Coevorden
Een archeologische begeleiding

Auteur: M. Hanemaaijer
In opdracht van: Gemeente Coevorden

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, mei 2013

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'N. Prangma', with a long horizontal line extending to the right.

Autorisatie:
N. Prangma

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Tel 033 299 8181
Fax 033 299 8180
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied	4
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Vooronderzoek	8
3 Methoden	8
4 Resultaten	10
4.1 Fysisch geografisch onderzoek	10
4.2 Sporen en structuren	12
4.3 Vondstmateriaal	15
4.4 Aardewerk (S. Ostkamp)	15
4.5 Metaal (C. Nooijen)	18
4.6 Archeobotanisch onderzoek	21
5 Interpretatie en conclusies	22
5.1 Interpretatie	22
5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen	22
Literatuur	24
Lijst van afbeeldingen	25
Lijst van tabellen	25
Bijlage 1 Catalogus middeleeuws aardewerk (S. Ostkamp)	26
Bijlage 2 Waarderingstabel archeobotanie	28
Bijlage 3 Allesporenkaart	29
Verklarende woordenlijst	30
Afkortingen in de database	31

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Drenthe
Gemeente:	Coevorden
Plaats:	Coevorden
Toponiem:	Weeshuisstraat en Weeshuisweide
Kaartblad:	22 E
Coördinaten:	NW: 246.503 – 520.256 ZO: 246.570 – 520.190
Projectverantwoordelijke:	M. Hanemaaijer
Bevoegde overheid:	Gemeente Coevorden
Deskundige namens de bevoegde overheid:	Dhr. J. Molema
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	52108
ADC-projectcode:	4140474
Complex en ABR codering:	Stad
Periode(n):	Late Middeleeuwen, Nieuwe tijd
KNA versie:	3.2
Geomorfologische context:	Beekdal/dekzandvlakte
NAP hoogte maaiveld:	Ca. 11 m + NAP
Maximale diepte onderzoek:	Ca. 9,1 + NAP
Uitvoering van het veldwerk:	1 juni 2012 – 4 juli 2012
Beheer en plaats documentatie:	Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis
e-depot link:	http://persistent-identifier.nl/?identifier=urn:nbn:nl:ui:13-xduv-g0

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Coevorden heeft ADC ArcheoProjecten in de periode van 1 juni tot en met 4 juli in een aantal fasen een Archeologische Begeleiding uitgevoerd ten behoeve van de aanleg van een nieuwe riolering en boomplantgaten op de locatie Weeshuisstraat en Weeshuisplein te Coevorden.

Het riooltracé heeft een totale lengte van ca. 100 m, de boomgaten hebben een gezamenlijk oppervlakte van ca. 400 m². Het onderzoeksgebied is in gebruik als straat.

In het onderzoeksgebied zijn diverse ophogingspakketten aangetroffen. In de ophogingspakketten uit put 1 zijn voornamelijk aardewerkfragmenten uit de 14^e eeuw aangetroffen. Op basis hiervan wordt geconcludeerd dat de Weeshuisstraat in de 14^e eeuw "af" was. Het vroegste vondstmateriaal is afkomstig uit de 13^e eeuw, wat een oorsprong van de Weeshuisstraat in de 13^e eeuw doet vermoeden. Verder zijn in put 1 diverse houten paaltjes, een muurwerk dat wordt gedateerd in de 19^e eeuw en een aantal houten beschoeiingen aangetroffen.

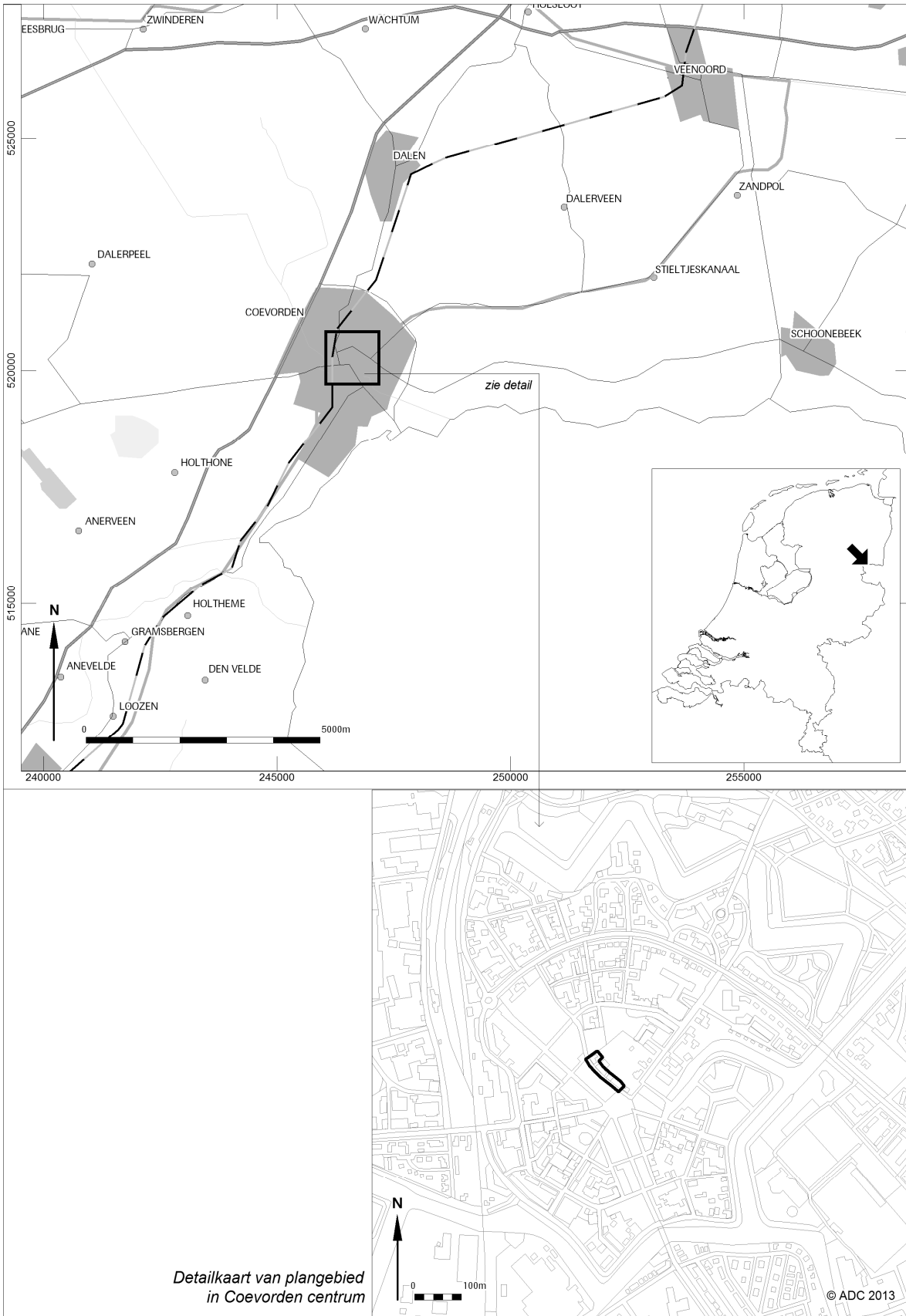
In een profiel in het noorden van put 2 is een gracht aangetroffen. Deze gracht zou deel kunnen uitmaken van het stukje gracht bij de "overslagplaats tussen kasteel en stad" zoals afgebeeld op de kaart van Van Deventer. De gracht kon niet worden gedateerd door middel van vondstmateriaal. In diverse profielen in het midden van put 2 zijn 3 sporen aangetroffen die gezamenlijk mogelijk een gracht vormen. Op basis van het vondstmateriaal is de mogelijke gracht te dateren in de 14^e eeuw. Verder zijn in profielen in put 2 diverse houten staakjes die gezamenlijk mogelijk een beschoeiing of steiger vormen, enkele houten goten (?) waarvan er een op basis van vondstmateriaal uit de insteek wordt gedateerd in de 14^e eeuw en een mestkuil die op basis van vondstmateriaal wordt gedateerd in de 18^e eeuw.

Een bijzondere vondst is de bronzen ketel die in de stort van put 2 is aangetroffen. Op basis van de zilveren munt zou de kookpot mogelijk in het begin van de 14^e eeuw kunnen worden gedateerd.

In putten ten behoeve van de boomgaten (put 3 t/m 22) zijn alleen (sub) recente ophogingspakketten aangetroffen.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 - heden
Nieuwe tijd C	1850 - heden
Nieuwe tijd B	1650 - 1850 na Chr.
Nieuwe tijd A	1500 - 1650 na Chr.
Middeleeuwen:	450 - 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen B / Late Middeleeuwen	1250 - 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen A / Volle Middeleeuwen	1050 - 1250 na Chr.
Vroege Middeleeuwen D / Ottoonse periode	900 - 1050 na Chr.
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische tijd	725 - 900 na Chr.
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische tijd	525 - 725 na Chr.
Vroege Middeleeuwen A / Volksverhuizingstijd	450 - 525 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. - 450 na Chr.
IJzertijd:	800 - 12 voor Chr.
Bronstijd:	2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 - 2000 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	8800 - 4900 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.

Afb. 1. Locatie van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Coevorden heeft ADC ArcheoProjecten in de periode van 1 juni tot en met 4 juli in een aantal fasen een Archeologische Begeleiding uitgevoerd ten behoeve van de aan te leggen riolering en boomplantgaten op de locatie Weeshuisstraat en Weeshuisplein te Coevorden (afb. 1). Het onderzoek is uitgevoerd in wisselende samenstelling door M. Hanemaaijer (projectleider), N.M. Prangisma (senior archeoloog), W. Deitch-Vermeulen, R.C.A. Geerts, L. van der Feijst (veldarcheologen) en A. Veenhof (senior veldtechnicus). Senior archeoloog was N.M. Prangisma. Controle en coördinatie van documentatie en vondstverwerking is uitgevoerd door M.G. Nieuwenhuijsen en J.W. Beestman. De Archeologische Begeleiding behelsde het toezicht houden op het uitgraven van een kabel- en rioolsleuf ter vervanging van de bestaande waterleiding het bestaande riool en plantgaten voor nieuwe bomen.

Het onderzoek is uitgevoerd conform het Programma van Eisen (PvE).¹ De vondsten en bijbehorende documentatie die tijdens de begeleiding zijn verzameld, zijn gedeponeed in het Noordelijk depot te Nuis.

Een Archeologische Begeleiding kan als volgt omschreven worden: een inventarisatie, karakterisering en documentatie van aan- en afwezigheid van archeologische waarden in een gebied dat verstoord zal worden door niet aan archeologie gerelateerde activiteiten. Van de archeologische waarden wordt een karakterisering gegeven waarbij ten minste de volgende aspecten aan de orde zijn: periodeaanuiding, geologische context, aard (typering) en waarderingsaspecten (indien protocol IVO-P) of reden tot behoud in situ (indien protocol opgraven).

Het leidingtracé heeft een totale lengte van ca. 80 m en een breedte van maximaal 1,5 m. Het riooltracé heeft een totale lengte van ca. 100 m en een breedte van ca. 2m. De boomgaten hebben een gezamenlijk oppervlakte van ca. 400 m². Het onderzoeksgebied is in gebruik als straat.

In het Programma van Eisen (PvE) zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld voor het onderzoeksgebied:

1. Zijn er resten aanwezig van de kasteelgracht en waaruit bestaan deze resten?
2. Welke informatie leveren de resten over het ontstaan van de nederzetting Coevorden?
3. Welke informatie leveren de resten over het leven in de middeleeuwse stad c.q. vesting?
4. Is de ouderdom van de Weeshuisstraat nader te bepalen?
5. Zijn er gebouwresten aanwezig die kunnen duiden op de aanwezigheid van een tolhuis?
6. Zijn hier resten van verdedigingswerken en gevechtshandelingen aanwezig? Zo ja: wat is de aard en datering van deze resten?
7. Was er een overslagplaats aanwezig tussen stad en kasteel (zoals op de kaart van Van Deventer misschien het geval lijkt te zijn)?

¹ De Jong 2012; goedgekeurd op 24-05-2012.

2 Vooronderzoek

Tijdens eerder gravend onderzoek aan de Weeshuisstraat en langs de Weeshuisweide werden archeologische resten uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen.² Beide onderzoeken reikten niet dieper dan circa 50 cm onder maaiveld. Bij onderzoek op de hoek Weeshuisstraat en Kasteel zijn onder meer resten van de kasteel/citadelgracht aangetroffen.³ Op iets grotere afstand, aan de Bakkersteeg ten westen van het plangebied, is tijdens onderzoek een (mogelijke) beekloop met een steiger aangetroffen.⁴ De beekloop is mogelijk 15^e -eeuws.

3 Methoden

De archeologische begeleiding is uitgevoerd conform de KNA, versie 3.2.

In de leidingsleuf (put 1, niet meegenomen in het PvE aangezien de beslissing tot het vervangen van de waterleiding later is genomen) is de bestaande waterleiding vervangen. In het zuidelijke deel van de put zijn 2 vlakken aangelegd. Het eerste vlak is met een 2 m brede bak uitgegraven, hierbij werden al vrij snel kabels en leidingen blootgelegd waarna vervolgens met een minikraan met een 50 cm bak werd gezocht naar de te vervangen waterleiding. Door de aanwezigheid van de vele kabels en leidingen is het vlak moeilijk leesbaar (afb. 2).

Afb. 2. Beeld van de situatie in put 1.

² Hekman 2010; Hielkema 2009.

³ ARC in voorbereiding, rapportage nog niet beschikbaar; Archeodienst in voorbereiding, rapportage nog niet beschikbaar.

⁴ Synthegra 2010.

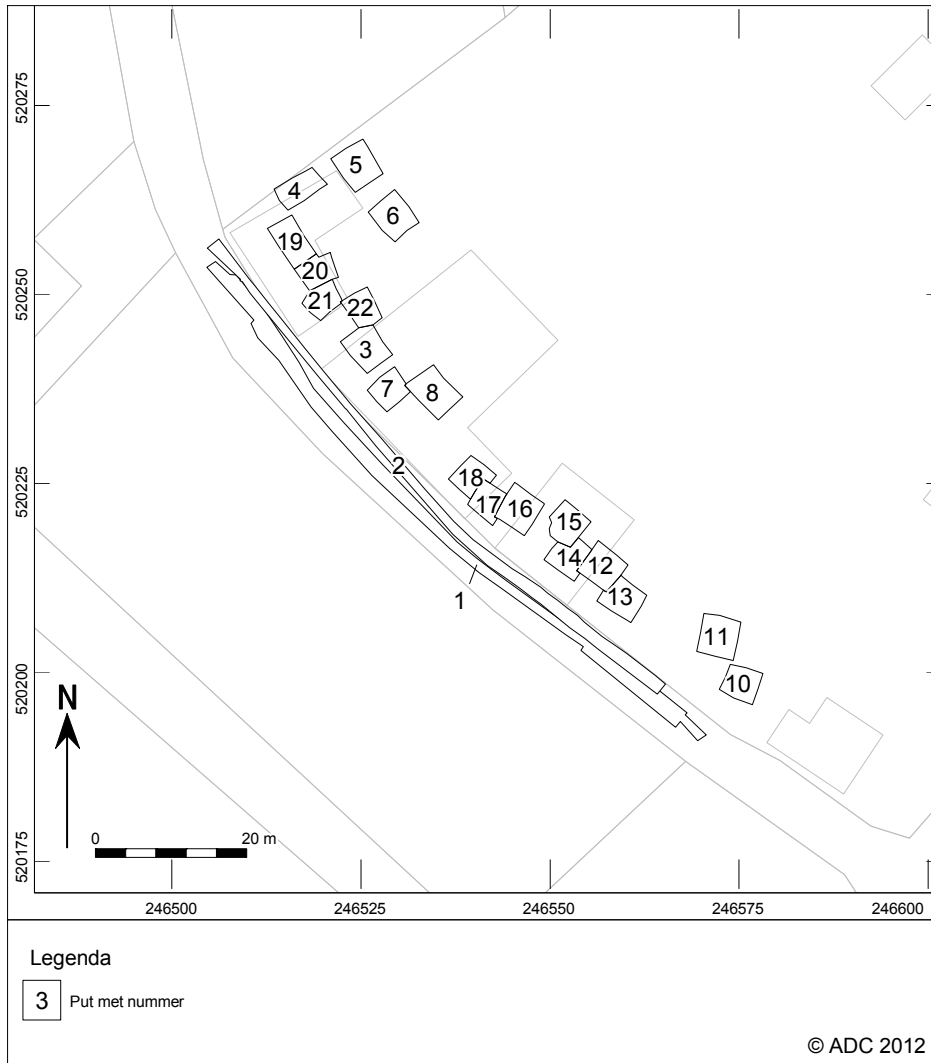
In het tweede deel van de put is één vlak aangelegd aangezien de waterleiding hier minder diep lag. Het vlak is aangelegd tot een diepte van ca. 1 m –mv (10 m + NAP). Het tweede vlak in het eerste deel van put 1 lag ca. 30 tot 60 cm onder het eerste vlak. In de rioolsleuf (put 2) is de bestaande rioolbuis verwijderd en is een nieuwe rioolbuis geplaatst. Als gevolg van de aanwezigheid van het oude riool kon geen vlak worden aangelegd (de nieuwe gegraven rioolsleuf was niet dieper dan de oude rioolsleuf). Hierdoor waren de sporen alleen zichtbaar in de profielen. De sleuf is aangelegd op een diepte van ca. 2 m –mv (9 m + NAP). Put 3 tot en met 22 zijn aangelegd ten behoeve van de boomgaten. Het vlak is aangelegd tot een diepte van ca. 70 cm –mv (10,30 m + NAP). Het maaiveld is gelegen op ca. 11 m + NAP. Putnummer 9 is niet gebruikt.

Afb. 3. Tijdens een heftige regenbui stroomt het oude riool leeg in de werkput (put 2).

Tijdens de werkzaamheden is het vlak en de stort met een metaaldetector onderzocht. Het vlak en de sporen zijn ingemeten met een Robotic Total Station en gefotografeerd. Van een aantal sporen zijn monsters genomen om daarmee de datering vast te kunnen stellen. In put 1 is één profiel aangelegd, welke is gefotografeerd, getekend en beschreven. In put 2 zijn 11 profielen aangelegd die zijn gefotografeerd. Wanneer de infrastructurele werkzaamheden dit toelieten, zijn een profielen ook getekend en beschreven. In put 3 t/m 8 en 10 t/m 22 zijn geen profielen aangelegd aangezien in deze putten geen oude stadsophogingslagen zijn blootgelegd.

Tijdens de begeleiding zijn in totaal 21 putten aangelegd met een totaal oppervlakte van 670 m² (zie afb. 4).

Afb. 4. Locatie van de werkputten geprojecteerd op de (voormalige) topografie.

4 Resultaten

4.1 Fysisch geografisch onderzoek

In put 1 is één profiel aangelegd, in put 2 zijn elf profielen aangelegd. De bovenste 35 tot maximaal 150 cm bestaat uit recent ophoogzand. Hieronder zijn diverse stadsophogingslagen aangetroffen.

In put 1 is onder het recente ophoogzand een vlekkelig pakket van ca. 15 cm zwak siltig, zwak humeus zand met veel baksteenfragmenten aangetroffen (S1001). Er lopen gresbuizen door het pakket heen. Dit pakket wordt geïnterpreteerd als een ouder stadsophogingspakket dat recent is omgewerkt en vermengd met baksteen en licht bruin bouwzand. Hieronder is een pakket van ca. 10 cm aangetroffen dat bestaat uit zwak siltig, matig humeus zwartgrijs zand (S1000). Het pakket bevat veenbrokken, veel aardewerkfragmenten en dierlijk botmateriaal. In het pakket komen nauwelijks baksteenfragmenten voor. Hieronder is een ca. 10 cm dik pakket aangetroffen dat bestaat uit zwak siltig licht bruin gelaagd zand. De gelaagdheid doet denken aan een grachtvulling. In het pakket is geen vondstmateriaal aangetroffen. Dit pakket is niet in het vlak waargenomen. Hieronder bevindt zich een ca. 30 cm dik pakket dat bestaat uit sterk humeus, donker bruin zand of veen. In het pakket is geen vondstmateriaal aangetroffen. De onderliggende C-horizont bestaat uit zwak siltig, licht grijs zand (S7000).

Afb. 5. Het profiel in put 1.

De profielen in put 2 laten een vergelijkbaar beeld zien: Recent ophoogzand, waaronder diverse ophoogpakketten waarbij het onderste pakket sterk humeus/venig is en het pakket hierboven sterk gelaagd. In put 2 is op enkele plaatsen tussen het veen en de C-horizont een B-horizont waargenomen of een restant daarvan. De profielen waarin sporen zijn aangetroffen worden beschreven in paragraaf 4.2 bij de betreffende sporen.

Afb. 6. Het profiel in put 2 ter hoogte van spoor 4, een sloot of greppel.

4.2 Sporen en structuren

In de werkputten 1 en 2 zijn archeologische sporen aangetroffen. Deze zullen hieronder per put worden besproken. In de putten 3 tot en met 22 zijn geen sporen waargenomen, aangezien deze putten zijn aangelegd tot een diepte van ca. 70 cm –mv en daardoor alleen (sub) recente ophogingspakketten zijn aangesneden. Een overzicht van alle aangetroffen sporen is te vinden in bijlage 3.

Put 1

Vooraf in het noorden en midden van de put zijn stadsophogingspakketten blootgelegd waarvan wordt verondersteld dat deze zijn opgebracht in de 14^e eeuw op basis van het aangetroffen aardewerk.

In het noordelijk deel van de put is een muurwerk blootgelegd (S6). De bakstenen van het muurwerk worden op grond van baksel en formaat gedateerd in de 19^e eeuw. In het noorden en het midden van de put is in het vlak een aantal houten paaltjes en beschoeiingen zichtbaar. Een aantal paaltjes is bemonsterd. Spoor 14 is een houten constructie waarvan alleen de noordrand in de put valt. Het zou kunnen gaan om een beschoeiing of steiger (zie afb. 7). Een houten paaltje van de beschoeiing is bemonsterd (vnr. 22, zie paragraaf 4.4). De beschoeiing/steiger is weergegeven in afb. 3. De locatie van de staakjes in het midden van de put is weergegeven in afb. 4.

Afb. 7. Spoor 14 in put 1, de beschoeiing of steiger.

In het zuidelijk deel van de put liggen de bestaande kabels en leidingen en de te vervangen waterleiding minder diep, hierdoor is in het vlak alleen S1001 zichtbaar: een recentelijk omgewerkt ophogingspakket met veel baksteenfragmenten. Door het pakket lopen gresbuizen.

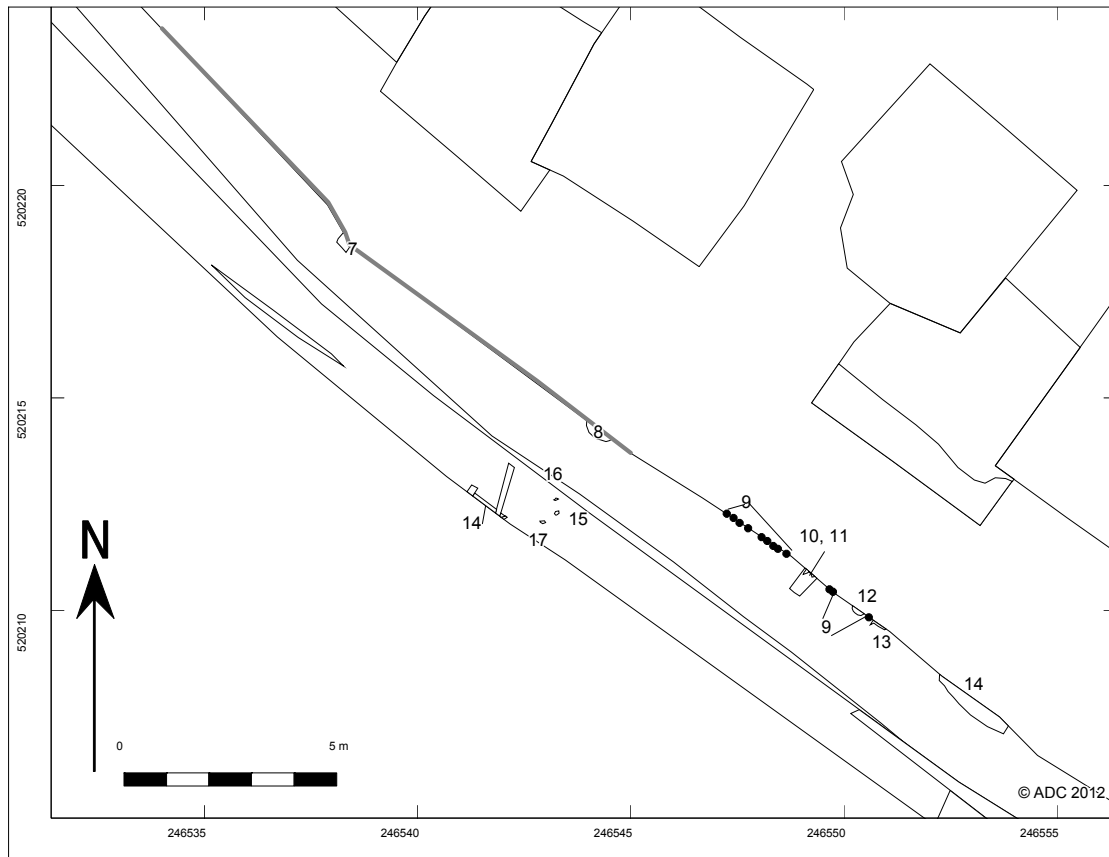
Put 2

In deze put is de bestaande riolering verwijderd en is een nieuwe rioolbuis geplaatst. Door de aanwezigheid van het oude riool waren de sporen alleen zichtbaar in de profielen. Aangezien het westprofiel deels was verstoord zijn vooral de sporen die in het oostprofiel zichtbaar waren gedocumenteerd. In het noordelijk deel van de put is in het oostprofiel een sloot zichtbaar (spoor 1, afb. 8). De vulling bestaat uit een zwak tot matig siltig zand met veenbrokjes en baksteenspijkkels. De onderste vullingen bestaan uit veen. Op de bodem van de sloot bevinden zich takkenbossen. Deze zijn bemonsterd (vnr. 24, zie paragraaf 4.4). Ten zuiden van de sloot is een ca. 175 cm brede waterput (S2) zichtbaar in het profiel en in het vlak. De waterput oversnijdt de sloot. De vulling bestaat uit zand met veenbrokken en is zeer vlekkelig. In verband met een forse regenbui en het volstromen van de put met rioolwater is dit spoor niet verder gedocumenteerd.

Afb. 8. Spoor 1 in het oostprofiel van put 2.

Vervolgens is langs het oostprofiel een houten paal aangetroffen (S3). Spoor 4 is een met veen gevulde ontgraving die zowel in het oost- als westprofiel zichtbaar is. Aan de noordelijke zijde was goed te zien dat direct bij ingraving een stuk van de wand is ingezakt. In het veen zijn geen vondsten gedaan. Verder is in het oostprofiel een funderingsrestant (bestaande uit 1 laag baksteen) en een uitbraaksleuf (S5) aangetroffen. Uit de uitbraaksleuf is een aardewerkfragment verzameld (vnr. 25). Het betreft een fragment industrieel wit uit de 19^e eeuw. Spoor 6, 7 en 8 zijn zichtbaar in het oostprofiel en vormen gezamenlijk mogelijk een gracht. De verspreiding van de profielen waarin S6, 7 en 8 zijn gedocumenteerd is weergegeven met een grijze lijn in afbeelding 9. Door de graafmethode, waarbij steeds een stuk van circa 3 m werd uitgegraven, waarna de bestaande rioolbuis werd verwijderd en een nieuwe rioolbuis werd geplaatst, was het niet mogelijk de mogelijke gracht in zijn geheel in het profiel te bestuderen. De vulling bestaat uit humeus matig siltig zand en bevat veel stadsafval (bot, aardewerk), de onderste vullingen zijn kleilig, weinig of sterk gelaagd. Onderin is een houtlaag bestaande uit rieten matten en twijgen aangetroffen. In de vulling van spoor 6 is een fragment Siegburgs steengoed uit de 14^e eeuw aangetroffen (vnr. 26). Uit een onderste gelaagde vulling van spoor 8 is een fragment van een 14^e eeuwse Siegburgkan verzameld (vnr. 28). Ook in het westprofiel is de mogelijke gracht zichtbaar.

Afb. 9. Sporen in het middendeel van put 1 en 2. De grijze lijn geeft de verspreiding van de profielen weer waarin de gracht is aangetroffen.

Vervolgens zijn in het oostprofiel een aantal houten staakjes aangetroffen. De houten staakjes (S9) vormden mogelijk een beschoeiing of een steiger (afb. 10). Ten zuiden van de staakjes zijn een aantal houten goten(?) (S10, 11, 13) en een kuil (S4) gevuld met veel baksteenfragmenten aangetroffen. Uit de insteek van één van de houten goten komt een fragment 14e eeuwse kogelpotaardewerk en een fragment van een "honingpotje" (roodbakend geglazuurd) dat eveneens wordt gedateerd in de 14e eeuw (vnr. 29). Mogelijk is dit het laatste stukje van de hierboven genoemde gracht.

Ca. 2 m ten zuiden van de meest westelijk goot is een mestkuil/beerput (S14) aangetroffen. In de vulling van de mestkuil is een fragment 18^e eeuwse porselein aangetroffen (vnr. 30).

Afb. 10. Spoor 9 (houten staakjes) in het oostprofiel van put 2.

4.3 Vondstmateriaal

Vondstmateriaal

Hieronder wordt een globaal overzicht gegeven van het vondstmateriaal met uitzondering van het aardewerk en metaal. Op deze laatste twee categorieën zal in paragraaf 4.4 en 4.5 verder worden ingegaan.

Uit put 1 is een 19^e eeuwse baksteen afkomstig uit een funderingsrestant verzameld. In (sub)recente ophogingspakketten uit put 3 t/m 22 is bouwmetaal voornamelijk afkomstig uit de 19^e eeuw aangetroffen. Verder zijn uit alle putten enkele dierlijke botten verzameld, uit put 2 en 3 t/m 22 komen enkele glas- en pijpfragmenten. Uit put 6 komt een 19^e eeuwse slijpsteen.

Houtmonsters

Vondstnummer 22 (houten paaltje spoor 14 put 1, steiger/beschoeiing) is geconserveerd. Vondstnummer 24 (hout onderin spoor 1 put 2, gracht) is gedroogd gedeponeed. Het is onduidelijk of vondstnummer 24 een natuurlijke of antropogene oorsprong heeft. Aangezien datering van het hout door middel van dendrochronologie of ¹⁴C weinig zal toevoegen en het gebrek aan een duidelijke context is het resterende deel van de houtmonsters niet verder uitgewerkt en afgestoten.

4.4 Aardewerk (S. Ostkamp)

Inleiding

Uit put 1 en 2 zijn diverse aardewerkfragmenten verzameld waarvan het grootste deel afkomstig is uit de 14^e eeuw. Het resterende aardewerk is afkomstig uit de 16^e tot en met de 19^e eeuw. Het aardewerk uit put 1 is afkomstig uit ophogingspakketten, het aardewerk uit put 2 is grotendeels afkomstig uit het oostprofiel en meestal gerelateerd aan sporen. In (sub) recente ophogingspakketten uit put 3 t/m 22 is aardewerk voornamelijk afkomstig uit de 19^e eeuw aangetroffen. Het laatmiddeleeuwse aardewerk is geselecteerd om verder te worden uitgewerkt en wordt hieronder verder toegelicht.

Het middeleeuwse aardewerk uit het onderzoek in Coevorden

Tijdens het onderzoek in Coevorden is een klein aantal scherven van gebruiksaardewerk aangetroffen. De scherven zijn gescand en vooral gebruikt om de gevonden sporen te dateren. De middeleeuwse scherven bieden daarnaast tal van aanknopingspunten om juist deze vondsten nader te beschouwen. Voor een vergelijking van dit aardewerk met vondsten elders uit ons land is het noodzakelijk dat ze op een standaard wijze zijn beschreven. Hoewel de vondsten te fragmentarisch en bovendien te gering in aantal zijn om harde conclusies aan te verbinden, geven ze wel een globale indruk van de plaats die Coevorden in de Late Middeleeuwen innam binnen de toenmalige Nederlanden.

Wanneer we het materiaal globaal bekijken dan is dat onder meer vergelijkbaar met de vondsten die we kennen uit andere 14^e-eeuwse vindplaatsen in het oostelijke deel van ons land, maar ook daarbuiten. Zo vinden we voor het randprofiel van de scherf van een kogelpot die uit de elders in dit rapport besproken bronzen kookpot tevoorschijn kwam (kp-kog-1 - cat. 2) ook voorbeelden in het Drentse Peize.⁵ De datering in de eerste helft van de 14^e eeuw, die onder meer blijkt uit de eveneens in de kookpot gevonden munt, komt overeen met de datering van de vondsten uit Peize. Overigens komen kogelpotten met hetzelfde soort randen ook voor in andere delen van ons land.

⁵ Jaspers 2012, 115-116.

Zo is in Haarlem pottenbakkersafval gevonden, waartussen zich onder meer qua model vergelijkbare kogelpotten bevinden.⁶ Deze kogelpotten hebben echter wel een ander, meer gelijkmatig en grijzer, baksel. Van een tweede kogelpotscherf waarvan het type kon worden bepaald (kp-kog-8 - cat. 3) vinden we onder meer een parallel in het Friese Dokkum.⁷ Het betreft een type rand dat betrekkelijk zeldzaam is. De derde en laatste kogelpotrand is weer van een type dat in ons land meer algemeen voorkomt vanaf de 12^e tot in de 13^e eeuw (kp-kog-14 - cat. 4). We kennen onder meer voorbeelden uit Alkmaar⁸, maar ook uit tal van andere vindplaatsen. Hoewel de besproken kogelpotten typologisch allemaal tot de latere fase van het kogelpotaardewerk behoren, is het moeilijk om ze van een exacte datering te voorzien. Het betreft vormen die voorkomen vanaf de late 12^e tot in het midden van de 14^e eeuw. Voor een scherpere datering zijn we dus aangewezen op de begeleidende vondsten. Een eerste aanwijzing vormt de eerder genoemde bronzen kookpot met daarin een 14^e -eeuwse munt. Daarnaast zijn er diverse scherven van ongeglazuurd steengoed uit het Duitse productiecentrum Siegburg, die eveneens wijzen op een datering kort voor of kort na het midden van de 14^e eeuw. Zo is er een groot fragment van een kan (s1-kan-12 - cat. 1) waarvan onder meer een parallel werd gevonden in een Amersfoortse vondstcontext uit het derde kwart van de 14^e eeuw.⁹ Uit diezelfde context kwam ook een kom tevoorschijn met min of meer hetzelfde model als een in Coevorden gevonden fragment (r-kom-28 - cat. 5).¹⁰ Een zeer verwante kom werd ook gevonden in een grote afvalkuil uit het tweede kwart van de 14^e eeuw die werd aangesneden bij de aanleg van een bedrijventerrein in Hattemerbroek.¹¹

De kommen stammen uit een periode dat zich in vrijwel iedere stad in ons land pottenbakkers vestigen die grijs- en roodbakend aardewerk vervaardigen. Deze pottenbakkers produceren potten en pannen die een grote mate van uniformiteit kennen.¹² Hiermee komt een einde aan de productie van onder meer het zojuist besproken kogelpotaardewerk, maar bijvoorbeeld ook het daaraan verwante blauwgrijze aardewerk. Dit blauwgrijze aardewerk is kort door de bocht de Duitse variant van het 'Nederlandse' kogelpotaardewerk. Wanneer we de vondsten uit Coevorden in een bredere context plaatsen, ontstaan de eerste contouren van een proces dat zich gedurende de eerste helft van de 14^e eeuw in onze streken afspeelt: het ontstaan van markten en de daaraan gekoppelde ambachten.

Om dit proces te illustreren zullen we kort enkele contexten uit verschillende delen van ons land die rond het midden van de 14^e eeuw zijn te plaatsen op een rij zetten en onderling vergelijken. In de eerder genoemde kuil uit de opgraving voorafgaand aan de aanleg van een bedrijventerrein op de locatie Hattemerbroek-Noord, vinden we naast een grote hoeveelheid vergelijkbaar steengoed uit Siegburg en steengoed uit Langerwehe, ook lokaal of in de regio vervaardigd rood- en grijsbakend en blauwgrijs aardewerk. Kogelpotaardewerk ontbreekt in Hattemerbroek vrijwel. In het Brabantse St.-Oedenrode kwam uit een afvalkuil uit het tweede kwart van de 14^e eeuw vooral steengoed uit Langerwehe en Siegburg en blauwgrijs aardewerk uit Elmpt tevoorschijn.¹³ Naast blauwgrijze voorraadpotten is er in de Brabantse kuil een grijsbakkende voorraadpot aangetroffen. Dit is net als de kom uit Coevorden een mooi voorbeeld van de eerder in de tekst genoemde lokaal vervaardigde waar die in grote delen van ons land vanaf het tweede kwart van de 14^e eeuw het kogelpot en blauwgrijze aardewerk vervangt. De vulling van een gracht in het Zeeuwse Middelburg uit de eerste helft van de 14^e eeuw bevatte naast (proto- en bijna-)steengoed uit Siegburg en Langerwehe

⁶ Jacobs, Olthof & Pavlovic 2002.

⁷ Ostkamp 2004, 76.

⁸ Ostkamp 2010, 3.

⁹ Krauwer & Snieder (red.) 1994, 86.

¹⁰ Krauwer & Snieder (red.) 1994, 78.

¹¹ Ostkamp 2011, 318.

¹² Zie ook: Ostkamp 2002.

¹³ Ostkamp 2009.

uitsluitend grijs- en roodbakend aardewerk.¹⁴ Zeeland sluit voor wat betreft zijn vondstenspectra uit deze periode aan bij Vlaanderen, waar kogelpotaardewerk al vanaf de 12^e eeuw wordt vervangen door grijs- en roodbakend aardewerk. In het Noord-Hollandse Alkmaar, waar een stadsbrand in 1328 een groot deel van de nog prille stad in de as legde, komen net als in Coevorden, naast de verschillende soorten steengoed en grijs- en roodbakend aardewerk nog veel kogelpotten voor.¹⁵ De zojuist genoemde opgraving uit Dokkum laat zien dat kogelpotaardewerk ook in Friesland nog een belangrijke component van het aardewerkspectrum vormt in deze periode.¹⁶

De uit de hier besproken periode daterende contexten laten zien dat de aardewerkspectra in de verschillende delen van ons land grote overeenkomsten, maar zeker ook aanzienlijke verschillen laten zien. Het voorkomen van lokaal vervaardigd kogelpotaardewerk in Alkmaar, Dokkum en Coevorden lijkt typisch te zijn voor het Nederland van boven de grote rivieren. Hattemerbroek neemt een wat afwijkende plaats in. Net als in het riviereengebied zien we hier vooral blauwgrijs aardewerk, hetgeen op een grotere verwantschap met het Duitse Rijnland lijkt te wijzen. Vooral het kogelpotaardewerk, waarvan wordt aangenomen dat het vooral op huishoudelijk niveau of in zeer kleinschalige producties binnen de eigen gemeenschap wordt vervaardigd, wijzen op het ontbreken van hoge graad van ambachtelijke specialisatie. Blijkbaar was de ambachtelijke ontwikkeling in het gebied boven de grote rivieren tot rond het midden van de 14^e eeuw nog gering en ontbraken ook de economische uitwisselingsnetwerken om alle keramiek buitenshuis te verwerven. Men was hierdoor voor de keramiekvoorziening nog deels afhankelijk van wat de vrouw des huizes produceerde. Overigens bewijst het rood- en grijsbakende aardewerk dat een lokale of regionale ambachtelijke ontwikkeling dan al wel op gang is gekomen. Het Haarlemse pottenbakkersafval bewijst daarnaast dat ten minste een deel van het kogelpotaardewerk door ambachtelijke pottenbakkers werd vervaardigd. In (oostelijk) Brabant bestaat tot in de vroege 13^e eeuw vrijwel het gehele aardewerkspectrum uit (proto- of bijna-) steengoed en blauwgrijs aardewerk. Zowel het steengoed als het blauwgrijze aardewerk wordt via uitwisselingsnetwerken (handel) betrokken. Een lokale handgemaakte component is afwezig, maar tevens ontbreekt tot in het tweede kwart van de 14^e eeuw een ter plaatse vervaardigde ambachtelijke component. Hoe de bewoners van dit gebied hun aardewerk verwierven is niet bekend. Een mogelijkheid is bezoeken van markten, waar een deel van het surplus van de eigen productie werd verkocht, zodat men de broodnodige zaken van elders, zoals aardewerk, terug kon kopen. Pas vanaf het tweede kwart van de 14^e eeuw zien we dat ook hier de lokale of regionale pottenbakkersnijverheid langzaam op gang aan het komen is.

Het lijkt er dus op dat (oostelijk) Brabant al in die periode een markt heeft die dermate goed ontwikkeld is dat men geen behoefte heeft aan de potten van de vrouw des huizes, terwijl er tegelijk sprake is van een geringe ambachtelijke ontwikkeling. Vanuit Vlaanderen ontwikkelt zich vanaf de 12^e eeuw een economie waarin lokale en regionale ambachten steeds belangrijker worden. In St.-Oedenrode leidt dit er in de loop van de 14^e eeuw toe dat naast importen ook in de regio geproduceerd aardewerk op de markt verschijnt. In Coevorden, Alkmaar en Hattemerbroek gebeurt hetzelfde.

Al met al bieden die paar aardewerkscherven uit Coevorden en al die andere vindplaatsen die in de tekst zijn genoemd genoeg stof tot nadenken. En toekomstig onderzoek zal zeker weer nieuwe bouwstenen aanleveren om het hier gepresenteerde model verder uit te bouwen, te nuanceren dan wel te logenstraffen. Door het gebruik van aardewerk, waar we het als archeologen nu eenmaal

¹⁴ Ostkamp 2006, 58-61 en 285-292.

¹⁵ Bitter 2009,

¹⁶ Ostkamp 2004.

vooral 'mee moeten doen', als indicator voor het ontstaan van markten en de daaraan gekoppelde ambachten ontstaat een beeld dat zeker ook voor ander ambachtelijke ontwikkelingen zal opgaan.

Hoewel op basis van de uit dit onderzoek afkomstige scherven een eerste aanzet wordt gegeven om globale trends voor verschillende regio's in kaart te brengen, is het veel moeilijker om binnen deze regio's duidelijke verschillen en overeenkomsten aan te geven. Het aantal gepubliceerde vondstgroepen is hiervoor simpelweg te gering en de op het eerste gezicht is het beeld te uniform. De spaarzame vondstgroepen uit Drenthe, Friesland en Noord-Holland geven een beeld dat erop lijkt te wijzen dat deze streken tot één keramiekregio behoren, maar er zullen meer vondstgroepen gepubliceerd moeten worden om binnen deze regio een verder onderverdeling aan te brengen.

4.5 Metaal (C. Nooijen)

Inleiding

Tijdens het onderzoek van het plangebied Coevorden Weeshuisstraat zijn 31 metalen voorwerpen geborgen. In de stort van put 2 zijn een metalen huls met een houten kern en twee musketkogeltjes aangetroffen en in een ophogingslaag een bronzen kookpot. In put 3 t/m 22 zijn o.a. een klokwijzer, een netverzwaring, een vleesloodje en een koperen tapkraan aangetroffen. Alle metalen uit put 3 t/m 22 hebben een recente of subrecente ouderdom (ca. 1800-1950). De bronzen kookpot, de musketkogels en de huls zijn geselecteerd om verder te worden uitgewerkt. In het hiernavolgende zullen deze voorwerpen worden besproken.

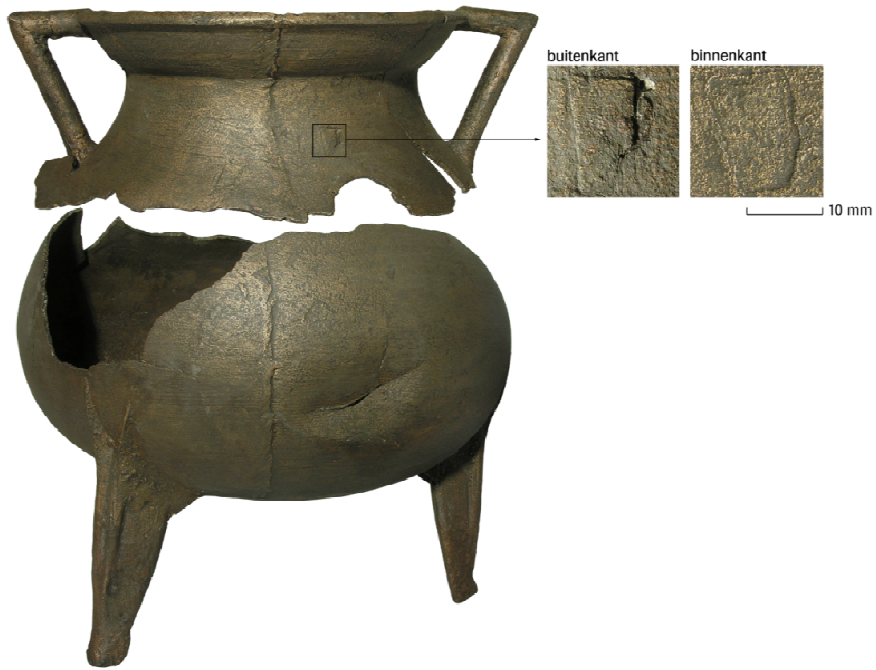
Beschrijving

Een kookpot

De meest bijzondere vondst wat betreft het metaal is een grote bronzen kookpot (afb. 11).¹⁷ De pot is gevonden in een ophogingspakket in put 2. In het veld is de pot beschadigd door de bak van de kraan en delen zijn later op de stort teruggevonden, maar waarschijnlijk was hij daarvoor al niet meer compleet.

De kookpot is een groot exemplaar, voorzien van twee haakoren en drie poten. De poten zijn driehoekig in doorsnede en lopen naar onder toe in een punt. Bij de aanzet zijn de poten verstevigd; aan de buitenzijde door een v-vormige rib en aan de binnenzijde door een rib bij elke hoek (zie afb. 12). De poten zijn van een andere kleur en dus van een andere samenstelling dan de wand. Aan de onderzijde van de bodem is een brede rib meegegoten.

¹⁷ COEN2-12V31.001.1.

31.001

10 cm

Afb. 11. De bronzen kookpot.

Afb. 12. Detail poot bronzen kookpot.

Tijdens de reiniging bleek dat de wand verschillende kleine plekjes heeft, die qua kleur afwijken van de rest van de wand. Op zeker vijf plaatsen was een dergelijk plekje te zien. Het kleurverschil was met name zichtbaar tijdens de reiniging en is daarna vervaagd. Het oppervlak loopt bijna naadloos door in de wand. Waarschijnlijk zijn deze plekjes niet het gevolg van beschadiging of slijtage tijdens het gebruik, maar van steuntjes die werden gebruikt bij het gietproces. Deze werden tussen de binnen- en de buitenmal geplaatst, om de juiste afstand te bewaren tussen de mallen.¹⁸ Door een verschil in samenstelling van de legeringen, ontstonden de kleurverschillen.

Bronzen kookpotten komen gedurende een lange tijd voor en ze zijn gedurende die tijd weinig van vorm veranderd. Dateren van deze potten is dan ook een hachelijke zaak. Deze pot bevatte echter een zilveren munt die mogelijk meer licht kan doen schijnen op de ouderdom ervan (zie afb. 13). De munt is een Brabantse sterling, geslagen tussen 1323 en 1336 onder muntheer Jan I van Kuinre.¹⁹

Afb. 13. Zilveren munt uit kookpot.

Kogels

Op het terrein zijn ook twee ronde loden kogels gevonden.²⁰ Dit type kogel komt voor vanaf de late 15^e eeuw tot de Napoleontische tijd. Zij hebben verschillende diameters, geschikt voor verschillende vuurwapens. Het is niet eenvoudig om kogels te verbinden aan een bepaald wapen, omdat de afmetingen niet zo nauwkeurig waren als het lijkt.²¹ Beide kogels zijn afgevuurd en ze zijn door de daaropvolgende inslag behoorlijk vervormd. Door de vervorming is de diameter, en daarmee het kaliber, van de kogels niet vast te stellen. Wanneer we hun gewicht vergelijken met intacte exemplaren, is vaak toch de diameter van de betreffende kogel vast te stellen.²² De lichtste kogel weegt 16 gram. Dit komt overeen met een diameter van circa 15 mm, geschikt voor het roer. Het roer is een lange afstandswaapen, een lichtere uitvoering van het musket. De tweede kogel weegt 23 gram, overeenkomend met een diameter van circa 16 a 17 mm. Hiermee is deze kogel geschikt voor het musket.

Een huls

In de stort van put 2 is een korte houten stok met een huls van een koperlegering gevonden. De stok en daarmee ook de huls loopt naar één uiteinde toe in een punt. Het andere uiteinde van de stok is afgebroken. De huls is daarentegen wel compleet en deze wordt aan dit uiteinde bekroond door een soort manchet. De huls is versierd met gestileerde plantmotieven.

¹⁸ Drescher 1968, 23.

¹⁹ Determinatie munt J. Langelaar, ADC ArcheoProjecten.

²⁰ COEN2-12V 21.002.1 en COEN2-12V 54.002.1.

²¹ Mondelinge mededeling van M. Willemsen van het Koninklijk Leger- en Wapenmuseum in Delft. Lange tijd was elk type wapen in verschillende looppdiameters in omloop. Ook werden te kleine kogels gebruikt, passend gemaakt bij het laden door ze te omwikkelen met textiel. In 1599 werd een poging ondernomen om het kaliber van de vuurwapens te standaardiseren (De Jong 2003, 470-1; 474-6). Desondanks werden vuurwapens nog regelmatig met te kleine kogels geladen. Het laden van de kogel moest namelijk via de loop gebeuren en een kleinere kogel gleed gemakkelijker door de loop dan een passende kogel.

²² Voor de vergelijking zijn onvervormde kogels gemeten en gewogen, die afkomstig zijn uit verschillende opgravingen, zoals het terrein van de voormalige Berghuijskazerne in Middelburg. Voor de gegevens van de kogels van deze opgraving, zie de cd in Dijkstra, Ostkamp en Williams 2006.

De huls diende zeer waarschijnlijk als versteviging van het uiteinde van een stok. Hoe lang deze stok oorspronkelijk was, is niet meer te achterhalen. Mogelijk betrof het een wandelstok. De versieringen van de huls plaatsen het voorwerp in de Nieuwe tijd, in de 18^e of 19^e eeuw.

4.6 Archeobotanisch onderzoek

Een volume van 0,5 l van de inhoud van de kookpot is gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 0,25 mm. Het overige sediment (maximaal 4,5 l) is gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 0,5 mm. De residuen van de twee fracties zijn vervolgens in hun geheel bekeken onder een binoculair met een vergroting van maximaal 40x. Bij het waarderend macrobotanisch onderzoek is gelet op de aanwezigheid en conserveringstoestand van botanische macroresten, zoals vruchten, zaden en houtskool, en daarnaast op overblijfselen van andere organismen, zoals vissen, tweekleppigen (schelpen), gastropoden (slakken), wormen en insecten. Daarnaast is gekeken naar de aanwezigheid van houtskool en andere mogelijk interessante vondsten. De botanische macrorestenwaardering is uitgevoerd door C. Moolhuizen.

In het zeefresidue zijn o.a. appelzaad, kersenzaad, lijnzaad, verkoold graan en een aantal wilde soorten aangetroffen. Verder zijn er ook nog resten van dierlijk bot (waaronder vissenbot) en houtskool aangetroffen. Ook zijn een aantal aardewerkfragmenten en een zilveren munt aangetroffen in het zeefresidue. De aardewerkfragmenten en de zilveren munt worden beschreven in § 4.4 (aardewerk) en 4.5 (metaal). Aangezien er geen geld ter beschikking is gesteld is het monster niet verder geanalyseerd. Voor de resultaten van de waardering zie bijlage 2.

5 Interpretatie en conclusies

5.1 Interpretatie

In het onderzoeksgebied zijn diverse ophogingspakketten aangetroffen. In de ophogingspakketten uit put 1 zijn voornamelijk aardewerkfragmenten uit de 14^e eeuw aangetroffen. Op basis hiervan wordt geconcludeerd dat de Weeshuisstraat in de 14^e eeuw "af" was. Het vroegste vondstmateriaal is afkomstig uit de 13^e eeuw, wat een oorsprong van de Weeshuisstraat in de 13^e eeuw doet vermoeden. Verder zijn in put 1 diverse houten paaltjes, een muurwerk dat wordt gedateerd in de 19^e eeuw en een aantal houten beschoeiingen aangetroffen.

In een profiel in het noorden van put 2 is een gracht aangetroffen. Deze gracht zou deel kunnen uitmaken van het stukje gracht bij de "overslagplaats tussen kasteel en stad" zoals afgebeeld op de kaart van Van Deventer (zie afb. 14). De gracht kon niet worden gedateerd door middel van vondstmateriaal.

Afb. 14. "Overslagplaats tussen kasteel en stad" op de kaart van Jacob Van Deventer uit 1555.

In diverse profielen in het midden van put 2 zijn 3 sporen aangetroffen die gezamenlijk mogelijk een gracht vormen. Op basis van het vondstmateriaal is de mogelijke gracht te dateren in de 14^e eeuw. Verder zijn in profielen in put 2 diverse houten staakjes die gezamenlijk mogelijk een beschoeiing of steiger vormen, enkele houten goten (?) waarvan er een op basis van vondstmateriaal uit de insteek wordt gedateerd in de 14^e eeuw en een mestkuil die op basis van vondstmateriaal wordt gedateerd in de 18^e eeuw.

Een bijzondere vondst is de bronzen ketel die in een ophogingslaag in put 2 is aangetroffen. Op basis van de zilveren munt zou de kookpot mogelijk in het begin van de 14^e eeuw kunnen worden gedateerd.

In putten ten behoeve van de boomgaten (put 3 t/m 22) zijn alleen (sub) recente ophogingspakketten aangetroffen.

5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen / Plan van Aanpak zijn gesteld, kunnen nu als volgt worden beantwoord:

1. *Zijn er resten aanwezig van de kasteelgracht en waaruit bestaan deze resten?*

Het lijkt erop dat in profiel van put 2 een gracht aanwezig is. De gracht is opgevuld met venige en gelaagde vullingen. Onderin zijn rieten matten en takkenbossen aangetroffen. Aangezien de gracht in diverse profielen is aangesneden lijkt het erop dat de gracht in de lengterichting van de sleuf loopt. Op basis van het vondstmateriaal is de gracht waarschijnlijk in de 14^e eeuw dichtgegooid.

2. *Welke informatie leveren de resten over het ontstaan van de nederzetting Coevorden?*

Op grond van de resultaten van het onderzoek zijn geen uitspraken te doen over het ontstaan van Coevorden.

3. *Welke informatie leveren de resten over het leven in de middeleeuwse stad c.q. vesting?*

Het middeleeuwse aardewerk is vergelijkbaar met de vondsten die we kennen uit andere 14^e-eeuwse vindplaatsen in het oostelijke deel van ons land, maar ook daarbuiten.

4. *Is de ouderdom van de Weeshuisstraat nader te bepalen?*

Het oudste vondstmateriaal is afkomstig uit het einde van de 13^e eeuw. Op basis van het voorkomen van veel vondstmateriaal uit de 14^e eeuw wordt geconcludeerd dat de Weeshuisstraat in de 14^e eeuw "af" was. Hierna is niet veel materiaal meer opgebracht tot in de 20^e eeuw.

5. *Zijn er gebouwresten aanwezig die kunnen duiden op de aanwezigheid van een tolhuis?*

Nee, dergelijke gebouwresten zijn niet aangetroffen.

6. *Zijn hier resten van verdedigingswerken en gevechtshandelingen aanwezig? Zo ja: wat is de aard en datering van deze resten?*

Er zijn twee musketkogeltjes aangetroffen, die beiden zijn afgeschoten.

7. *Was er een overslagplaats aanwezig tussen stad en kasteel (zoals op de kaart van Van Deventer misschien het geval lijkt te zijn)?*

Hieromtrent kan op basis van het huidige onderzoek geen uitspraken worden gedaan.

Literatuur

- Dijkstra, J., S. Ostkamp & G. Williams 2006: *Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne te Middelburg*, Amersfoort (ADC rapport 595).
- Drescher, H., 1968: Mittelalterliche Dreibeintöpfe aus Bronze, in: J.G.N. Renaud, *Rotterdam Papers. A contribution to medieval archaeology*, 23-33.
- Hekman, J.J., 2010: *Archeologisch onderzoek Weeshuisstraat te Coevorden*. Grontmij Archeologische Rapporten 676.
- Hielkema, J.B., 2009: *Plangebied Weeshuisweide te Coevorden, gemeente Coevorden: een archeologische begeleiding*. RAAP rapport.
- Jacobs, E., D. Olthof & A. Pavlovic, 2002: Antoniestraat 6 en 8: potten en putten, Haarlems Bodemonderzoek 34 (2000), p. 3-109.
- Jaspers, N.L., 2012: Laat- en postmiddeleeuws aardewerk, in: S. Zandboer (red.), *Komfoor op terp 5, Archeologisch onderzoek rond een veenterp te Peize en de Weringse dijk* (ADC Rapport 3133), Amersfoort.
- Jong, M.A.G., de, 2003: Militaire hervormingen in het Staatse leger en de opbouw van het wapenbedrijf, 1585-1621, in: *BMGN 118*, 467-493.
- Jong, M. de, 2012: *Programma van Eisen Coevorden Weeshuisstraat en Weeshuisweide*.
- Krauwier, M., & F. Snieder (red.), 1994: *Nering en vermaak*, Amersfoort.
- Ostkamp, S., 2002: Afval als historische bron, *ADC-info*, 2^e kwartaal 2002, 12-23.
- Ostkamp, S., 2004: Aardewerk, in: J. Dijkstra (red.), *Dokkum, Archeologisch onderzoek aan de Koningstraat* (ADC-rapport 204), 24-37.
- Ostkamp, S., (m.m.v. A. Kaneda), 2006: Het aardewerk uit de opgraving, in: J. Dijkstra, S. Ostkamp en G. Williams, *Archeologisch onderzoek op het terrein van de voormalige Berghuijskazerne te Middelburg*, (ADC-rapport 595), 51-92, (catalogus 271-378).
- Ostkamp, S., (met een bijdrage van D.H. Duco), 2009: Het aardewerk en de kleipijpen uit de opgraving, in: J. Vandevelde, *Huizen langs de Heuvel. Een Archeologische Opgraving te St.-Oedenrode*, (ADC Rapport 1252), 32-36.
- Ostkamp, S., 2010: Vondstmateriaal, in: G.L. Williams, Doelgericht. *Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven in het plangebied Yxie/Doelenveld, gemeente Alkmaar*, (ADC Rapport 2343), 29-31.
- Ostkamp, S., 2011: Middeleeuws aardewerk (14e-eeuw), in: T. Hamburg, E. Lohof & B. Quadflieg (red.), *Bronstijd opgespoord. Archeologisch onderzoek van prehistorische vindplaatsen op Bedrijvenpark H2) - plandeel Oldebroek (Provincie Gelderland)*. (Archol-rapport 142/ADC Rapport 2627), Leiden/Amersfoort, 307-318.
- Synthesgra Archeologie, 2010: *Veldwerkverslag Lord Nelson te Coevorden. Opgraving (DO)*.

Lijst van afbeeldingen

- Afb. 1. Locatie van het onderzoeksgebied.
- Afb. 2. Beeld van de situatie in put 1.
- Afb. 3. Tijdens een heftige regenbui stroomt het oude riool leeg in de werkput (put 2).
- Afb. 4. Locatie van de werkputten geprojecteerd op de (voormalige) topografie.
- Afb. 5. Het profiel in put 1.
- Afb. 6. Het profiel in put 2 ter hoogte van spoor 4, een sloot of greppel.
- Afb. 7. Spoor 14 in put 1, de beschoeiing of steiger.
- Afb. 8. Spoor 1 in het oostprofiel van put 2.
- Afb. 9. Sporen in het middendeel van put 1 en 2. De grijze lijn geeft de verspreiding van de profielen weer waarin de gracht is aangetroffen.
- Afb. 10. Spoor 9 (houten staakjes) in het oostprofiel van put 2.
- Afb. 11. De bronzen kookpot.
- Afb. 12. Detail poot bronzen kookpot.
- Afb. 13. Zilveren munt uit kookpot.
- Afb. 14. "Overslagplaats tussen kasteel en stad" op de kaart van Jacob Van Deventer uit 1555.

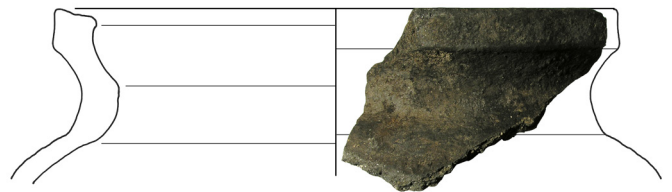
Lijst van tabellen

- Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Enkele aardewerkvondsten uit het onderzoek te Coevorden

S. Ostkamp

Opbouw van de catalogusblokjes

1a	vondstnummer
1b	vondstcontext (complexdatering)
2	code van het type
3	objectdatering
4a	maten in centimeters (grootste diameter / hoogte)
4b	beschrijving van het type
5a	baksel
5b	kleur / glazuur
5c	beschrijving van de decoratie
5d	diversen
6a	bodem
6b	oor / steel
6c	compleetheid
7	functie
8	productiecentrum
9	literatuur

Cat. 1 (schaal 1:2)

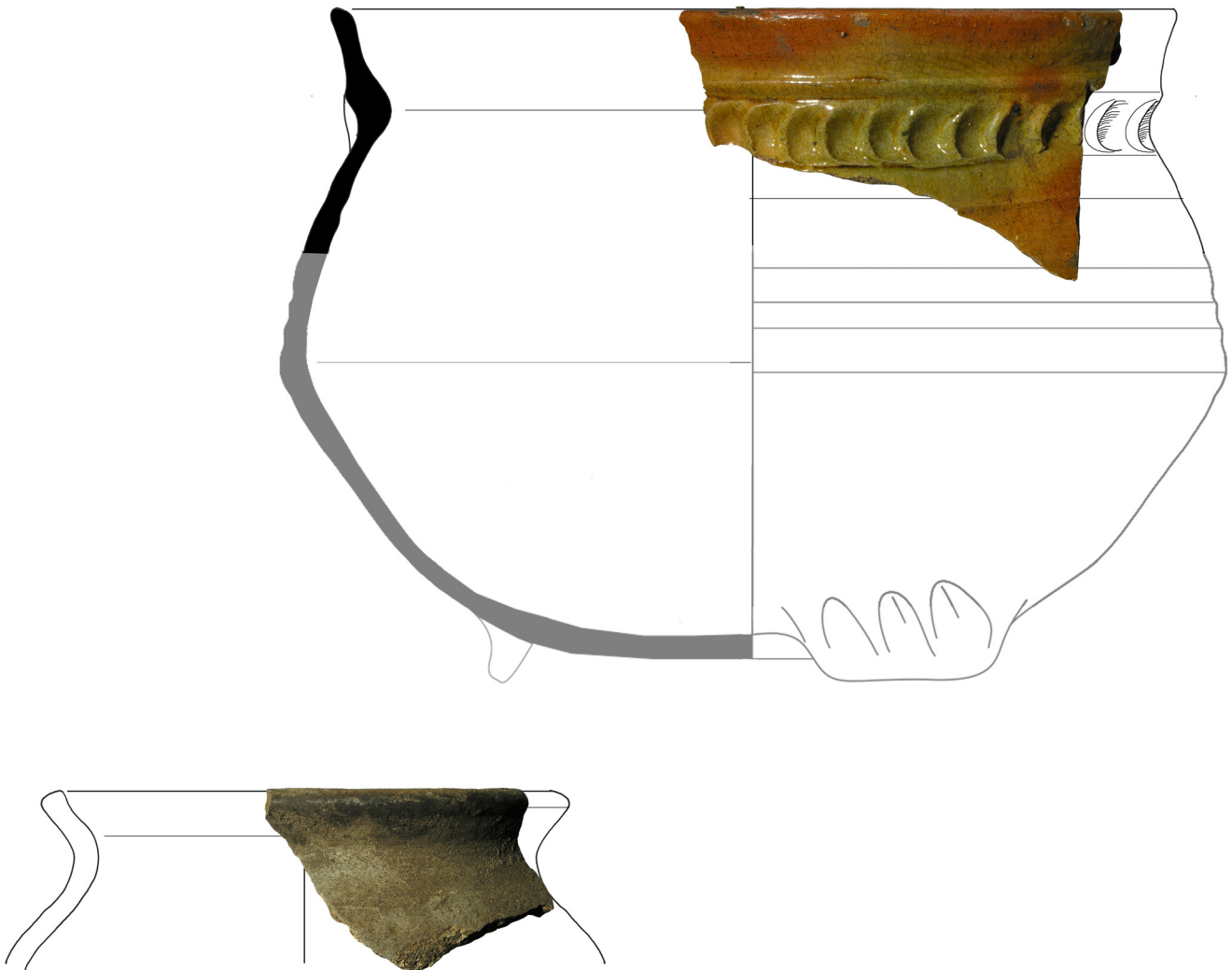
1a	COEN-12AW28.1
1b	
2	s1-kan-12
3	1325-1375
4a	-/-
4b	bolle kan met hoge licht uitlopende hals en rechte rand, standring
5a	steengoed zonder oppervlaktebehandeling
5b	
5c	
5d	
6a	geknepen standring
6b	bandoor (ontbreekt)
6c	fragment
7	kan
8	Siegburg
9	

Cat. 2 (schaal 1:2)

1a	COEN-12AW20.1
1b	
2	kp-kog-1
3	1300-1350
4a	-/-
4b	kogelpot met verdikte aan de binnenzijde schuin afgevlakte rand
5a	kogelpotaardewerk
5b	
5c	
5d	
6a	
6b	
6c	fragment
7	kogelpot
8	lokaal of regionaal product
9	

Cat. 3 (schaal 1:2)

1a	COEN-12AW29.1
1b	
2	kp-kog-8
3	1300-1350
4a	-/-
4b	kogelpot met aan boven- en buitenzijde afgeplatte rand (gefacetteerd)
5a	kogelpotaardewerk
5b	
5c	
5d	
6a	
6b	
6c	fragment
7	kogelpot
8	lokaal of regionaal product
9	

Cat. 4 (schaal 1:2)

1a	COEN-12AW29.2
1b	
2	kp-kog-14
3	1300-1350
4a	-/-
4b	kogelpot met korte uitstaande hals en aan bovenzijde afge[platte rand met dekselgeul
5a	kogelpotaardewerk
5b	
5c	
5d	
6a	
6b	
6c	fragment
7	kogelpot
8	lokaal of regionaal product
9	

Cat. 5 (schaal 1:2)

1a	COEN-12AW29.3
1b	
2	r-kom-28
3	1325-1350
4a	-/-
4b	wijdmondige biconische kom met afgeronde buikknik, ribbel op overgang van schouder naar rand, kraag rand, lobvoeten
5a	roodbakend aardewerk
5b	loodglazuur, deels groen door reductie tijdens het bakken
5c	band met duimdrukken direct onder de rand
5d	
6a	lobvoeten
6b	
6c	fragment, gereconstrueerd profiel
7	kom
8	lokaal of regionaal product
9	

Bijlage 2 Waarderingstabel archeobotanie

Algemeen		VNR	
		Type rest	
Latijnse namen	Nederlandse namen		
Granen			
<i>Cerealia</i> indet.	Granen	car (v)	x
<i>Secale cereale</i>	Rogge	car (v)	cf
Oliehoudende zaden			
<i>Linum ussitatissimum</i>	Lijnzaad/vlas	z	x
Fruit			
<i>Malus domestica</i>	Appel	z	x
<i>Prunus avium</i>	Zoete kers	z	x
Akkers/moestuinen			
<i>Chenopodium album</i>	Melganzenvoet	v	x
<i>Fallopia convolvulus</i>	Zwaluw tong	v	x
<i>Galeopsis bifida/speciosa/tetrahit</i>	Hennepnetel		x
<i>Persicaria lapathifolia</i>	Beklierde duizendknoop	v	x
<i>Solanum nigrum</i>	Zwarte nachtschade	z	x
<i>Urtica urens</i>	Kleine brandnetel	v	x
Ruderale en betreden plaatsen			
<i>Conium maculatum</i>			x
Grasland			
<i>Rumex crispus</i> type	Krulzuring type	v	x
Oeverplanten			
<i>Carex sect acutae</i>		v	x
<i>Juncus bufonius</i>	Greppelrus	v	x
<i>Ranunculus lingua</i> -type	Grote boterbloem	v	x
Diversen			
Indeterminatae	Onbekend		x
car = caryopsis			
mk = mannelijke katje			
mks = mannelijke katschub			
o = oogonia			
scl = sclerotia			
sk = steenkern			
v = vrucht			
vk = vrouwelijk katje			
vks = vrouwelijke katschub			
z = zaad			

Bijlage 3 Allesporenkaart

Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1). Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

Ex situ niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeed, weggegooid of verloren. Behoud in situ is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

PVA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/ of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PVE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.

Selectieadvies Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria.

Afkortingen in de database

REFERENTIELIJSTEN

Versie 1.6

AARD SPOOR

Aard van het spoor

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
AKR	(oude) akkerlaag
AWC	aardewerkconcentratie
BA	balk
BES	beschoeiing
BG	boorgat
BKS	bekisting
BOC	botconcentratie
BPA	beschoeiing, palen
BPL	beschoeiing, planken
BPT	beerput/beerkuil
BRL	brandlaag
BU	bustum
BUN	visbun
BV	bouwvoor
CR	crematiegraf
DIG	dierbegraafing
DK	drenkkuil
DLT	doorlaat (door een muur)
DP	depressie
DR	drain
EG	erfgreppel
ES	esdek
FU	fuik
GA	gracht
GE	geul
GHE	grafheuvel
GR	greppel
GRK	grafkuil
GT	goot
HA	haard
HAK	haardkuil
HG	huisgreppel
HKC	houtskoolconcentratie
HI	hoefindruk
HO	hout
HU	hutkom
IN	inhumatiegraf
KEL	kelder
KGO	ovale kringgreppel
KGR	ronde kringgreppel
KGV	vierkante kringgreppel
KL	kuil
KS	karrenspoor
LAK	laklaag
LAT	latrine
LG	laag
LO	ophogingslaag
LS	stortlaag
MI	muurinsteek
MR	muur
MSK	mestkuil
MST	muursteen
MU	muuruitbraak
NV	natuurlijke verstoring
NVD	dierlijke verstoring
NVP	plantaardige verstoring
OV	oven
PA	houten paal
PAK	paal met paalkuil
PG	paalgat
PGK	paalgat met paalkuil
PK	paalkuil
PL	plank
PLW	plaggenwand
PO	poel
POE	poer
POT	potstal
PS	ploegspoor
PSE	ploegspoor, eergetouw
PSK	ploegspoor, keerploeg
REC	recent

RPA	palenrij
RPG	rij paalgaten
RPK	rij paalkuilen
RPL	rij planken
SG	standgreppel
SI	silo
SL	sloot
SPB	spaarboog
SPG	spitsgracht
SS	spitspoor
ST	steen
STC	steenconcentratie
VL	vlek
VR	vloer
VSC	vuursteenconcentratie
VW	vlechtwerk
WA	waterput
WG	weg
WK	waterkuil
WL	wal
WOO	woonlaag
XXX	onbekend

COUPEVORM

Vorm van de onderkant van het spoor in de coupe

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
ONR	onregelmatig
PNT	punt
RND	rond
VLK	vlak
KOM	komvormig
REV	revolvertas
VRK	vierkant
RHK	rechthoekig
NG	niet gecoupeerd

VLAKVORM

Vorm van het spoor op het horizontale vlak

<u>Code</u>	<u>Omschrijving</u>
LIN	lineair
ONR	onregelmatig
OV	ovaal
RHK	rechthoekig
RND	rond
SIK	sikkelvormig
VRK	vierkant

KLEUR

Duiding van de kleur

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
BE	beige
BL	blauw
BR	bruin
GL	geel
GN	groen
GR	grijs
OR	oranje
PA	paars
RO	rood
RZ	roze
WI	wit
ZW	zwart

Daarnaast:

D	donker
L	licht
SCH	schoon
VL	vuil
ZR	zeer

DBRGR = donkerbruingrijs (hoofdkleur is dan grijs)

INSLUITSEL

Aard van een insluitel van een vulling

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AS	as
AW	aardewerk vaatwerk
BOT	bot (geen schelp)
BS	baksteen
BW	bouwaardewerk (baksteen, dakpan, tegel)
FE	ijzeroer
FF	fosfaat
GL	glas
HK	houtschool
HL	huttenleem
HT	hout
KI	kiezels
LR	leer
MET	metaal
MN	mangaan
NS	natuursteen
OKR	oker
SCH	schelp
SL	slak
VKL	verbrande klei
VST	vuursteen

TEXTUUR

Textuur van een vulling met NEN-classificatie

<u>Code</u>	<u>NEN</u>	<u>Referentie</u>
K	K	klei
ZK	Ks1	zware klei
MK	Ks2	matig zware klei
LK	Ks3	lichte klei
Z-K		zandige klei
ZI		zavel
ZZI	Kz1	zware zavel
MZI	Kz2	matig lichte zavel
LZI	Kz3	lichte zavel
L	L	leem
SL	Lz1	siltige leem
Z-L	Lz3	zandige leem
V	V	veen
V1	Vk3	venige klei
V2	Vk1	kleiig veen
V3	VKM	mineraalarm veen
Z-V	Vz1	zandig veen
Z	Z	zand
FZ	Zs1	fijn zand
MZ	Zs1	middelgrof zand
GZ	Zs1	grof zand
ILZ	Zs2	iets lemig zand
LZ	Zs3	lemig zand
IGHZ	g1	iets grindhoudend zand
MGHZ	g2	matig grindhoudend zand
SGHZ	g3	sterk grindhoudend zand
V-Z	Vz3	venig zand
G	G	grind
FG		fijn grind
GG		grof grind
IZHG	Gz1	iets zandhoudend grind
MZHG	Gz2	matig zandhoudend grind
SZHG	Gz3	sterk zandhoudend grind
ST		steen
HT		hout
H0	h1	humushoudend
H1	h2	matig humeus
H2	h3	humusrijk

INHOUD

Aard van het materiaal van een vondst

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AW	aardewerk vaatwerk
AWG	gedraaid aardewerk
AWH	handgevormd Aardewerk
BAKSTN	baksteen
DAKPAN	dakpan
AXB	bot (geen schelp)
OMB	bot menselijk
ODB	bot dierlijk
CREM	crematieresten
BOUWMAT	bouwaardewerk (keramisch, geen steen)
COP	coproliet
GLS	glas (geen slak)
HK	houtschool
HT	hout (geen houtschool, geen plantaardige resten)
KER	keramische objecten (weefgewichten e.d.)
ODL	leer
MXX	metaal (geen slak)
MCU	koper/brons
MFE	ijzer
MPB	lood
MIX	gemengd
SXX	natuursteen (geen vuursteen)
PIJP	pijpkoppen en -stelen
SCH	schelp
SLAK	slakken
TEGEL	tegel
OTE	textiel, touw
HUTTELM	verbrande klei (geen lemen gewichten)
SVU	vuursteen
XXX	overig

MONSTER

Aard van een monster

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
MA	monster algemeen
MAR	monster artropoden
MBOT	monster bot
MC14	monster voor ¹⁴ C-datering
MCH	chemisch monster
MCR	crematiemonster
MD	monster voor dendrochronologisch onderzoek
MDIA	diatomeeënmonster
MDNA	DNA-monster
MFF	fosfaatmonster
MHK	houtschoolmonster
MHT	houtmonster
MP	pollenmonster
MSC	schelpenmonster
MSL	monster slijplaat
MZ	zadenmonster voor botanisch onderzoek

VERZAMELWIJZE

Manier waarop een vondst of monster is verzameld.

<u>Code</u>	<u>Referentie</u>
AAC	aanleg coupe (handmatig schaven)
AANV	aanleg vlak of profiel (handmatig)
BIGB	bigbag
COUP	couperen (handmatig)
DETC	detectorvondst
LICH	lichten (vondst met omringende grond integraal verwijderd)
MAA	machinale aanleg
MAF	machinale afwerking (of machinaal couperen)
MSCH	machinaal schaven
PUNT	puntvondst (ingemeten)
SCHA	uitschaven (handmatig)
SPIT	uitspitten (handmatig)
TROF	troffelen